

Вплив структурних зрушень на зміни сукупної продуктивності праці в Україні

В статті здійснено оцінку впливу структурних зрушень на зростання продуктивності праці з використанням внутрішнього ефекту, ефекту перерозподілу та перехресного ефекту та експериментальні розрахунки.

Ключові слова: продуктивність праці, декомпозиція, структурні зрушення, ефекти, економічне зростання

В статье осуществлена оценка влияния структурных сдвигов на рост производительности труда с использованием внутреннего эффекта, эффекта перераспределения и перекрестного эффекта и экспериментальные расчеты.

Ключевые слова: производительность труда, декомпозиция, структурные сдвиги, эффекты, экономический рост.

In the article the estimation of influence of structural changes is carried out on the increase of the labour productivity with the use of internal effect, effect of redistribution and cross effect and experimental calculations.

Keywords: labour productivity, decoupling, structural changes, effects, economy growing.

В умовах виходу України з кризи зростання продуктивності праці особливо актуальне для України. В таких умовах виникає гостра потреба осмислення нових методологічних підходів до аналізу продуктивності праці і виявлення факторів її зростання. Первинна значущість підвищення продуктивності праці для виходу вітчизняної економіки з кризового стану, формування ринкового механізму стимулювання ефективності трудових витрат, зміни, що відбуваються у сфері трудових відносин зумовили необхідність поглиблення досліджень в сфері аналізу показників ефективності економіки.

Постановка проблеми. Аналіз економічної літератури показав, що історія розвитку економічної думки про структуру виробництва, природу структурних зрушень та структурну політику складна та різноманітна, проте окремі питання, такі як вплив структурних зрушень на сукупну продуктивність праці впродовж періоду формування ринкових відносин, підходи до декомпозиції змін в продуктивності праці вивчені недостатньо. Відповідно, постає проблема пошуку нових методичних підходів до пояснення складових зростання продуктивності праці на макрорівні.

Метою статті. Проведення декомпозиції змін зростання продуктивності праці на основі внутрішніх та перерозподільних «ефектів» та здійснення експериментальних розрахунків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням методології аналізу соціально-економічних показників присвячено роботи багатьох вітчизняних вчених, до яких на-

лежать Бесєдін В.Ф., Богомазова В.М., Гейць В.М., Ємельянов А.С., Калина А.В., Конєва М.І., Крючкова І.В., Манцуров І.Г., Ревенко А.П., Щукін Б.М., Шинкоренко Т. Тарасевич Н.В. Серед російських авторів, наукові роботи яких присвячені аналізу продуктивності праці, можна виокремити Антохову І.В., Нішанова Ш. Б., Акаєва А.А., Белоусова Д.Р., Ємельянова А.А., Ксенофонтова М.Ю., Кузика Б.Н., Цигичко В.Н., Новікову Н.В., Поздєєву О.Г., Френкеля А.А. та зарубіжних авторів, до яких належать М.Горден, П.Кругман, Г.Лінерман, Г.Тейл, Л.Тімберген, П.Пойхонен, Л.Клейн, Л. Фостер, Т. Халтівангер, К. Крізан. Проте в Україні дослідження впливу структурних зрушень на показник продуктивності праці на макрорівні на проводились.

Виклад основного матеріалу. Серед макроекономічних факторів, які підлягали науковим дослідженням щодо впливу на продуктивність праці, відповідне місце займають макроекономічні пропорції. Макроекономічні пропорції, як показує міжнародний досвід, можуть бути виражені кількома показниками: питома вага валової доданої вартості високопродуктивних видів економічної діяльності у ВВП, питома вага зайнятих певної галузі у загальній кількості зайнятих, ефекти галузевих зрушень тощо [2, с.85].

Як видно з табл.1 питома вага доданої вартості сільського господарства скоротилась на 0,9 відс. пунктів. Аналогічна ситуація склалась в переробній промисловості, ВДВ якої у ВВП скоротилась на 1,2 відс. пунктів. Будівництво скоротило свою частку у ВВП на 2,3%. Загадом сектор ринкових послуг збільшив свою частку на 11 відс. пунктів. Чи сприяє така структура зростанню продуктивності праці та економічному зростанню? Загальний висновок полягає в тому, що співвідношення темпів зростання видів діяльності не забезпечує випереджаючого розвитку виробництв необхідних для просування до структури розвинених країн, не призводить до збільшення частки обробної промисловості, і зменшує частку видів діяльності, що забезпечують умови життя людини. Проте, без структурних зрушень в зайнятості, оцінка впливу на продуктивність праці буде не достатньою. За даними Держстату протягом періоду системної трансформації відбувся істотний перерозподіл трудових ресурсів в сферу послуг. Щоб оцінити такі зрушення, слід дослідити можливості декомпозиції зростання продуктивності праці у вітчизняних умовах.

Для оцінки впливу змін продуктивності праці на економічне зростання існує практика розкладання зростання продуктивності праці на компоненти. Якщо рівень продуктивності праці в будь-якому окремому секторі високий, то вклад цього сектору в сукупне зростання продуктивності праці буде більшим, проте він нейтралізується, якщо зростання продуктивності праці в

Таблиця 1. Структурні зрушення валової доданої вартості за видами економічної діяльності у ВВП, %

ВЕД	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	9,7	9,4	7,6	8,0	7,8	7,5	6,6	7,5	8,8
Добувна промисловість	4,9	4,8	4,7	4,6	4,5	4,6	4,4	4,5	4,7
Переробна промисловість	17,2	17,9	19,1	19,6	19,1	19,4	19,9	18,5	15,9
Виробництво електроенергії, газу та води	4,8	4,7	4,4	3,7	3,7	3,4	3,2	3,0	3,1
Будівництво	4,3	4,0	4,7	3,4	4,3	4,0	4,2	2,9	2,0
Виробництво товарів	40,9	40,7	40,6	39,3	39,4	39,0	38,4	36,4	34,5
Сектор ринкових послуг	30,2	31,0	33,3	34,8	34,2	35,9	38,6	40,4	41,3
Торгівля; ремонт автомобілів	11,7	12,0	13,3	13,5	11,2	12,3	13,2	13,2	12,8
Діяльність готелів та ресторанів	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	1,0	0,9	1,1	1,1
Діяльність транспорту та зв'язку	8,8	9,0	9,1	9,1	9,5	9,6	9,7	10,4	11,3
Фінансова діяльність	2,9	2,7	3,6	4,2	4,6	5,2	5,9	5,5	5,2
Операції з нерухомим майном	6,3	6,7	6,7	7,4	8,2	7,9	8,8	10,1	10,9
Сектор неринкових послуг	18,0	18,0	17,5	16,5	16,3	15,0	14,2	14,0	16,3
Державне управління	6,3	6,4	5,9	5,9	5,8	4,8	4,6	4,5	5,5
Освіта	6,4	6,0	6,1	5,4	5,3	5,0	4,6	4,4	5,3
Охорона здоров'я	4,0	4,0	4,0	3,6	3,5	3,4	3,1	3,0	3,8
Надання комунальних та індивідуальних послуг	1,3	1,5	1,5	1,5	1,7	1,8	1,9	2,0	1,8
Сектор послуг	48,3	48,9	50,8	51,3	50,5	50,9	52,8	54,4	57,6
Всього за видами економічної діяльності	88,1	88,5	90,1	89,3	88,2	87,4	88,1	87,9	88,8

Джерело: розраховано за [3]

цьому секторі з часом зменшується. Крім того, внесок будь-якого сектору в сукупне зростання продуктивності праці зменшуватиметься при скороченні питомої ваги цього сектору в загальному обсязі зайнятості, і підвищуватиметься при збільшенні цієї частки. Таким чином, існує декілька простих залежностей, що визначають вплив структурних змін на зростання продуктивності праці і, зрештою, економічне зростання, які слід апробувати у вітчизняній практиці.

В зарубіжній літературі ефектом галузевих зрушень вважається підвищення середньої продуктивності праці, яке з часом призводить до переміщення робочої сили і капіталу з галузей з нижчою продуктивністю в галузі з вищою продуктивністю під впливом економічних стимулів і політики. Ефект зміни галузевої структури відображає помітне сукупне зростання продуктивності праці, обумовлене більшою часткою галузей з високим за своєю природою зростанням продуктивності праці. Важливо зазначити, що галузеві зрушення – не механічні процеси: їх швидкість і величина визначаються готовністю і здатністю робочої сили і капіталу переміщатися в продуктивніші сфери їх використання, і знову ж таки всі ці аспекти знаходяться під вагомим впливом умов економічної політики.

Використовувана в статті схема розкладання зростання продуктивності праці на компоненти є дещо модифікованою формулою, запропонованою в роботі Фостера, Халтівангера та Крізана [2, с.95]:

$$\Delta R_t = \sum R_{i,t-1} * \Delta R_{it} + \sum (S_{it} - S_{i,t-1}) * (R_{i,t-1} - R_{i-1}) + \sum (S_{i,t} - S_{i,t-1}) * \Delta R_{it} \quad (1)$$

де R – рівень продуктивності праці (виражений в гривнях в перерахунку на зайнятого) S – питома вага робочої сили, а підрядкові знаки i і t означають види економічної діяльності і час, відповідно.

При декомпозиції змін в продуктивності праці в міжнародній практиці першим виокремлюють так званий «внутрішній ефект»: він відноситься до впливу зростання продуктивності праці всередині окремих видів економічної діяльності на сукупну продуктивність праці в економіці [4, с. 86].

Другим є «ефект перерозподілу – проміжний», що описує зміну чисельності зайнятих між секторами. Позитивний «проміжний ефект» означає, що сукупна продуктивність праці збільшується або тому, що в даному секторі продуктивність праці вище середньої і робоча сила переміщується в нього, або у зв'язку з тим, що продуктивність праці нижче середньої і робоча сила даного сектору економіки скорочується (і навпаки у разі негативного «ефекту перерозподілу»).

Третім є «перехресний ефект». Він відноситься до перерозподілу робочої сили між секторами із зростаючою продуктивністю з одночасним скороченням її чисельності. Позитивний вплив «перехресного ефекту» означає зростання сукупної продуктивності праці у зв'язку з притоком робочої сили в галузі, в яких продуктивність праці зростає (або її відтоком з галузей зі зниженням продуктивності).

Таблиця 2 показує вперше здійснені експериментальні розрахунки за зарубіжною методикою та ілюструє найбільш важливі ефекти.

У стовпцях «Разом» показані внески усіх секторів в сукупне зростання або зниження продуктивності праці.

У секторі виробництва спостерігається достатньо велике зростання продуктивності праці (61,8%), це відбувається за рахунок зростання переробної промисловості (24,9), що вносить найбільший вклад до загального зростання продуктивності (51%). Внесок сільського господарства склав 23,8%, а будівництва 4%.

Сільське господарство внесло другий за величиною внесок до сукупного зростання продуктивності праці (23,8%). Достатньо велике зростання продуктивності в сільському господарстві, що дозволило цьому сектору досягти досить великого «внутрішнього ефекту» (31,7%), частково пояснюється істотним збільшенням обсягу виробництва, але також і втратою людських ресурсів, перетікаючих в більш продуктивні галузі.

Таке зниження рівня зайнятості зумовило незначний негативний «ефект перерозподілу» (-0,1%), оскільки працівники йшли в галузі з вищим рівнем продуктивності, проте він частково нівелювався за рахунок суттєвого негативного «перехресного ефекту» (-7,7%) у зв'язку з тим, що робоча сила покидала галузь, в якій продуктивність праці збільшувалась.

Продуктивність в секторі ринкових послуг дещо нижча в порівнянні з сектором виробництва (58,3%), що частково пояснюється нижчим рівнем продуктивності праці усередині сектору. Найменш продуктивні види діяльності в цьому секторі це діяльність готелів та ресторанів та фінансова діяльність. Найпродуктивніша сфера ринкових послуг – торгівля, транспорт і нерухомість – компенсувала цей процес за рахунок залучення робочої сили з менш продуктивних секторів («ефект перерозподілу») був рівний 0,4%.

Головні уроки періоду 2001 – 2008 рр. можна узагальнити таким чином:

Сукупне зростання продуктивності праці в Україні пояснюється швидше підвищенням продуктивності усередині секторів, ніж перетоком робочої сили між секторами. Підви-

щення продуктивності відбувалося в основному за рахунок промислового виробництва. Сукупне зростання виробництва за рахунок перетоку робочої сили між секторами грає менш важливу роль на етапі економічного зростання 2000–2008рр. Ефекти перерозподілу робочої сили значні, але, як правило, нейтралізують один одного. З одного боку, робоча сила зазвичай переміщається в сектори і галузі з вищим рівнем продуктивності праці, наприклад, в сферу фінансових послуг, покидаючи сектори з низькою продуктивністю, такі як сільське господарство (позитивні «ефекти перерозподілу»). Проте, з іншого боку, робоча сила йде з тих секторів, в яких зростає продуктивність, таких як сільське господарство і промисловість, в сектори в яких зменшується продуктивність, наприклад, фінанси і торгівлю (негативні «перехресні ефекти»).

Дослідження показує, що в період спаду виробництва до 2000рр переміщення робочої сили між секторами в цілому зробило великий позитивний вплив на сукупну продуктивність праці. Проте здійснити аналіз за період 1990–1999рр. неможливо через застосування різних класифікацій економічної діяльності. У наступний період цей позитивний ефект стає слабкіший і в основному припинився. Враховуючи важливу роль підвищення продуктивності праці усередині секторів, велике значення набуває вивчення чинників, що викликали реструктуризацію усередині галузей, і, зокрема, зростання продуктивності праці за видами економічної діяльності промисловості. У відношенні останнього доцільно розглянути відмінності в ефективності в різних підприємствах.

Таблиця 2. Зростання сукупної продуктивності праці за видами економічної діяльності та секторами економіки протягом 2001–2008рр. (в порівнянних цінах 2007р.)

Види економічної діяльності	Продуктивність праці в 2001 р.	Зміни продуктивності праці в 2001–2008рр	Питома вага зайнятості в 2001р.	Питома вага зайнятості в 2008р.	Зміни питомої ваги зайнятості	Компоненти змін продуктивності праці, %			
						внутрішній ефект	проміжний ефект	перехресний ефект	всього
Сільське господарство, лісове господарство	10992,9	1,52	20,8	15,7	-5,1	31,7	-0,1	-7,7	23,8
Добувна промисловість	37610,6	1,73	3,1	2,4	-0,7	5,3	-0,2	-1,1	4,0
Переробна промисловість	24952,7	1,93	16,1	13,5	-2,6	31,2	-1,2	-5,1	24,9
Виробництво електроенергії, газу та води	40469,9	1,03	2,8	2,6	-0,2	2,9	0,1	-0,2	2,7
Будівництво	23385,7	0,89	4,3	5,0	0,6	3,8	-0,4	0,6	4,0
Сектор виробництва товарів	203777	1,60	47,1	39,2	-7,9	75,4	-0,8	-12,7	61,8
Сектор ринкових послуг	2461,0	1,56	28,9	37,0	8,1	45,1	0,5	12,6	58,3
Торгівля	18096,3	1,20	15,1	21,4	6,2	18,2	-1,8	7,5	23,9
Діяльність готелів та ресторанів	6760,7	4,50	2	1,3	-0,7	9,0	-2,2	-3,3	3,5
Діяльність транспорту та зв'язку	31129,8	1,68	6,6	7,0	0,4	11,2	0,1	0,6	11,8
Фінансова діяльність	78691,1	1,31	0,9	1,9	1,0	1,2	-0,2	1,3	2,3
Операції з нерухомим майном, оренда	35249,9	1,85	4,2	5,5	1,3	7,8	0,4	2,4	10,6
Сектор неринкових послуг	17534,0	1,18	24,0	23,7	-0,3	28,3	0,1	-0,3	28,1
Державне управління	25371,5	1,23	5,8	5,1	-0,7	7,1	0,2	-0,9	6,4
Освіта	18430,3	1,04	8,1	8,1	0,0	8,5	0,0	0,0	8,5
Охорона здоров'я	13910,3	1,17	6,8	6,5	-0,3	8,0	0,1	-0,3	7,7
Надання комунальних та індивідуальних послуг	9097,9	1,91	3,3	4,0	0,7	6,3	0,3	1,3	7,9
Сфера послуг	21389	1,47	52,9	60,7	7,8	77,9	-0,2	11,5	89,2
Всього за секторами економіки	20655	1,50				152,1	-4,8	-5,0	151,0

Джерело: розраховано за [3]

Висновки

З точки зору перспектив економічного зростання, зростання виробництва і перерозподілу робочої сили, зміни усередині галузей були, принаймні, такими ж значними, як і між галузями. Отже, доцільно розглянути склад підприємств усередині галузей, а не тільки процеси перетікання робочої сили між галузями з тим, щоб вивчити вплив зростання нових підприємств і скорочення розмірів старих підприємств. Потребує також дослідження структурних зрушень в періоді до 2000р. для остаточних висновків щодо дії різних ефектів на різних етапах економічного розвитку України.

Література

- 1.Вініченко І.І. Продуктивність праці та її фактори / І.І. Вініченко // Держава та регіони. – 2000. – № 3. – С. 34–38
- 2.От экономики переходного периода к экономике развития. Меморандум об экономической политике Российской Федерации. Мировой банк. – М.: ООО «ТОРГТРАСТ», – 2005. – 188 с.
- 3.Статистика. Режим доступу: – <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- 4.Foster L. Aggregate Productivity Growth: Lessons from Microeconomic Evidence» in Hulten, Charles R., Edwin R. Dean, and Michael J. Harper, eds./ L.Foster, T. Haltiwanger, C. J. Krizan //New Developments in Productivity Analysis, University of Chicago Press. – 2001

К.Е. ЗУБАНЄВА,
провідний науковий співробітник НДЕІ

Бюджет та його вплив на соціально-економічний розвиток країни

Проаналізовано підходи, що частіше за все використовуються для оцінювання загального впливу обсягів та структури видатків бюджету на економічний і соціальний розвиток країни. Запропоновано класифікацію бюджетних показників (співвідношень) за характером впливу їх значень на соціально-економічний розвиток України, відібрано бюджетні показники (співвідношення), які суттєво впливають на розвиток окремих секторів економіки та видів економічної діяльності.

Ключові слова: бюджет, бюджетні показники, соціально-економічний розвиток України.

Проанализированы подходы, которые чаще всего используются при оценке общего влияния объемов, структуры и пропорций бюджета на экономическое и социальное развитие страны. Предложена классификация бюджетных показателей (соотношений) по характеру воздействия их значений на социально-экономическое развитие Украины, отобраны бюджетные показатели (соотношения), которые существенно влияют на отдельные сектора экономики и виды экономической деятельности.

Ключевые слова: бюджет, бюджетные показатели, социально-экономическое развитие Украины.

Existing approaches to evaluating the overall impact of the volume, structure and proportions of the budget on economic and social development of the country are analyzed. The classification of budgetary ratios depending of the influence of their values on the overall social and economic development of Ukraine is provided; budget ratios, affecting different sectors of economy and individual economic activities are determined.

Keywords: budget, budget indicators, socio-economic development of Ukraine.

Постановка проблеми. Пошук шляхів підвищення ефективності системи залучення та розподілення бюджетних ресурсів є важливим питанням в контексті формування політики позитивного впливу бюджету на економічний і соціальний розвиток країни. На сьогоднішній день, враховуючи несприятливі зовнішні умови та складне фінансове становище України, постає потреба дослідження теоретичних та практичних підходів до аналізу впливу параметрів і пропорцій бюджету як на окремі сектори економіки, так і на соціально-економічний розвиток країни в цілому, адже такі інструменти державного регулювання, як бюджет та податкова політика можуть змінювати, як темпи економічного розвитку, так і рівень життя населення. Визначення методичних підходів до аналізу впливу змін основних параметрів бюджету на економіку та його практичне здійснення дасть можливість прослідкувати зв'язки між рухом бюджетних коштів та макроекономічними реакціями на нього і з'ясувати сильні і слабкі сторони бюджетної політики в контексті її впливу на соціально-економічний розвиток. Актуальність статті обумовлена тим, що результати дослідження дадуть можливість обрати кращі підходи до оцінювання впливу обсягів, структури та пропорцій бюджету на економічний і соціальний розвиток країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням даної проблеми займалися Г.Бек і А.Вебер, Маунтфорд і Уліг, Л.Катао і М.Терронз, Ю. Харазішвілі, С. Кораблін, О. Мельник, дослідники в міжнародних організаціях, таких як МВФ та Світовий Банк та інші. В світовій практиці оцінка бюджетних індикаторів з точки зору впливу на соціально-економічний розвиток країни робиться переважно на загальному рівні.

Метою статті є теоретичне забезпечення визначення підходів до оцінювання впливу обсягів, структури та пропорцій бюджету на економічний і соціальний розвиток України.